

Durković-Jakšić, Ljubomir

Echa wydarzeń w Polsce z lat 1791-1794 w prasie jugosłowiańskiej

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 8/1, 5-12

1969

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

LJUBOMIR DURKOVIĆ-JAKŠIĆ

ECHA WYDARZEŃ W POLSCE Z LAT 1791—1794 W PRASIE
JUGOSŁOWIAŃSKIEJ

Znaczenie prasy jako źródła historycznego jest większe wówczas, gdy niezbędnych danych nie sposób znaleźć gdzie indziej, zwłaszcza gdy brak przekazów z pierwszej ręki. W tym wypadku prasa współczesna może służyć jako ważne źródło, z którego korzystają historycy.

Podczas badań kwestii współpracy Jugosłowian i Polaków w okresie lat 1772—1853, czyli od pierwszego rozbioru Polski aż po likwidację agencji politycznej ks. Adama Czartoryskiego w Belgradzie, do czego doszło wskutek nacisku czynników zewnętrznych, korzystałem z ówczesnej prasy jugosłowiańskiej i polskiej, zwłaszcza w pewnych przypadkach stanowiła ona jedyne źródło wobec braku innych.

Posługiwanie się ówczesną prasą jugosłowiańską czy polską nie jest sprawą łatwą. Prasa ta bowiem w większości ukazywała się wówczas na terenie okupowanych ziem jugosłowiańskich i polskich oraz poza ich granicami. Okoliczności, w jakich się ukazywała, były najrozmaitsze; różne też czynniki wpływały na jej treść. Mimo to, jeżeli nawet pamięta się o tym wszystkim i krytycznie ocenia dane, z których się korzysta, współczesna prasa jest ważnym źródłem dla jugosłowiańskich i polskich historyków, zwłaszcza jeżeli chodzi o okres, dla którego nie mamy współczesnych materiałów archiwalnych ani innych.

W tym aspekcie zatem nie będzie tu mowy o całej prasie jugosłowiańskiej, ukazującej się w pierwszej połowie w. XIX w takich miastach, jak Wiedeń, Budapeszt, Zagrzeb, Nowy Sad i innych miastach na terenie Austro-Węgier, czy też o prasie belgradzkiej wychodzącej w wolnym Księstwie Serbskim. Nie będzie też mowy o polskiej prasie tego okresu, zwłaszcza o wybitnej, ukazującej się we Lwowie, Poznaniu, Krakowie, Warszawie czy też gdzie indziej, a już żadną miarą nie zamierzam omawiać prasy wydawanej przez emigrację polską na Zachodzie.

Chciałbym jedynie wskazać znaczenie i echa artykułów zamieszczanych w dwu gazetach jugosłowiańskich na temat wydarzeń w Polsce w la-

tach 1791—1794, czyli w okresie, kiedy Rzeczpospolita chyliła się do ostatecznego upadku.

W tym czasie Jugosłowianie byli podbici, a ich ziemie zgrabione przez zaborców, z wyjątkiem wolnych dwóch małych krain: Czarnogórza o ustroju teokratycznym i Republiki Dubrownickiej. Wtedy nawet te dwa wolne państewka nie mogły utrzymywać regularnych kontaktów z Polakami i ich państwem. Nic więc dziwnego, że nie ma źródeł archiwalnych, które by mówiły o współpracy Jugosłowian z Polakami w owych czasach. Historyk zatem jest zmuszony szukać danych we współczesnej prasie, na podstawie których mógłby ustalić m. in. kwestię zapatrywań ówczesnych Jugosłowian na wydarzenia w Polsce, sposób pisania o tym oraz ocenę krzywdy wyrządzonej Polakom przez podział i zabór ich państwa.

Jugosłowianie dopiero od 1791 r. mogli czytać gazety w języku serbochorwackim. W Wiedniu wychodziła w alfabecie cyrylicy „Serbskija Povsednevniija Novina”, od 14 marca 1791 r. do końca 1792 r., oraz „Slaveno-Serbskija Vjedomosti” — od 3 sierpnia 1792 do 22 grudnia 1794 r. Gazety te podawały wiele informacji o wydarzeniach w Polsce. Zaraz na początku została wprowadzona specjalna rubryka pt. „Polska”, jaką zwykle prowadziło się dla wszystkich dużych państw. Rubryka ta, podobnie jak w innych czasopiśmiech, nie zawsze znajdowała się na tej samej stronie gazet. Zależało to od wagi wiadomości. Im większe znaczenie miała jakaś wiadomość, tym bardziej rubryka „Polska” miała pierwszeństwo przed innymi. Jak bardzo zależało redakcji na tej właśnie rubryce, świadczy również fakt, że w numerze próbnym „Slaveno-Serbskija Vjedomosti” z 3 sierpnia 1792 r. w „Wiadomościach z zagranicy” podano informacje z Polski zaraz po włoskich i francuskich.

Wiadomości o wydarzeniach w Polsce czerpano z prasy zagranicznej, zwłaszcza austriackiej, pruskiej i francuskiej. Ponadto otrzymywano korespondencje z miast polskich, zwykle z Warszawy. W informacjach tych podawano szczegóły dotyczące rozwoju wydarzeń. Wiadomości te były częste, a na temat ważniejszych wydarzeń pisano regularnie. Dowiadywano się z nich o sytuacji wewnętrznej w kraju oraz o stosunkach zagranicznych.

W artykułach na temat sytuacji wewnętrznej czołowe miejsce zajmują wiadomości:

- 1) o wysiłkach zmierzających do reorganizacji i zwiększenia stanu liczebnego wojska;
- 2) o działalności Sejmu i uchwaleniu nowych ustaw, które miały zapewnić ład i porządek w kraju;
- 3) o sprawach oświaty i kultury, o wysiłkach zmierzających do ustanowienia dobrych stosunków pomiędzy Kościołem katolickim a prawosławnym;

4) o sprawach gospodarczych, zwłaszcza o tym, kto i co ma prawo eksportować i importować, jak również o sytuacji chłopów, o których mówiono, że są nader ważnym czynnikiem w państwie i dlatego należy dać im większe prawa.

Najważniejsze wiadomości z zakresu zagadnień zagranicznych dotyczyły:

1) stosunków z sąsiadami Polski: Rosjanami, Prusakami, Austriakami i Turkami;

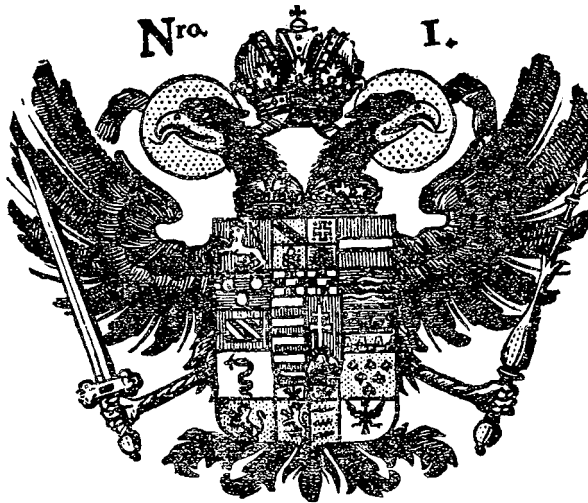
2) stosunków z Zachodem, zwłaszcza z Francją i Anglią.

Na czoło tych wszystkich wiadomości podawanych przez gazety jugosłowiańskie wysuwają się trzy problemy: 1) próby ratowania Polski przed nowym rozbiorem, czynione przez Sejm; 2) Konstytucja 3 maja; 3) powstanie kościuszkowskie.

Działalność Sejmu przedstawiano jako rozpaczliwą walkę o zachowanie państwowości polskiej i niedopuszczenie do kolejnego rozbioru, kwestię zaś uchwalenia i wprowadzenia w życie Konstytucji 3 maja — jako szczytowy akt, mający przyczynić się do reformy państwa oraz udzielić i zagwarantować prawa obywatelom. Gdy wszystkie te akcje spaliły na panewce, wybuchło powstanie pod przewodnictwem Tadeusza Kościuszki. Cel tego powstania i sylwetkę przywódcy przedstawiano w prasie jugosłowiańskiej z sympatią. O Kościuszcze pisano jako o wybitnym Polaku, który wślawił się w Ameryce. Wiadomości zawierały szczegółowe opisy walk, zwłaszcza bitwy o Warszawę, następnie donosiły o upadku powstania i dalszych losach Kościuszki.

Warto podkreślić, że prasa jugosłowiańska pisała o zagadnieniach polskich obiektywnie, lecz zawsze z dużą życzliwością. Nasuwa się więc pytanie, jak prasa ta oddziaływała na swych czytelników. Sami Jugosłowianie, dążąc do wyzwolenia i odrodzenia własnego kraju, najlepiej mogli rozumieć Polaków i ocenić wydarzenia w Polsce, zwłaszcza rozbiór państwa polskiego. W losie pobratymców znad Wisły dopatrywali się własnego losu. Stąd też mogło dojść do słynnego potępienia rozbiorów Polski przez cały naród jugosłowiański, które nawet znalazło odbicie w przysłowiu: „Podeliše ka' kraljevi Poljačku”, co znaczy: „Podzielili jak Polskę króle”. Porzekadłem tym posługują się Jugosłowianie do dziś, ilekroć chcą potępić wielką krzywdę wyrządzoną komuś. Pobrzmiewają w nim echa wydarzeń w Polsce z końca XVIII w. Jest to wyraz właściwego jugosłowiańskiego rozumienia losu Polaków i państwa polskiego w ówczesnym czasie.

СЛАВЕННО - СЕРБСКІЯ ВѢДОМОСТИ

Съ Цесаро - Кралевскимъ благоупробнымъ дозволеніемъ.

Въ ВТОРНИКЪ дне 3. АУГУСТА 1792.

ЦЕСАРО - КРАЛЕВСКІЯ ДЕРЖАВИ.

Аустрїя.

Изъ Віенни : По извѣстію Фелд-цайтмайстра Кнѣзя отъ Хохенлоє подъ 4. Августа данному , войска Цесаро-Кралевска противу Француза опредѣленна, отъ 19. Баталліона Пѣшака, и 13. Дивизіона Каваллеріє состоящася изъ Лагера при Швецингу бывшегъ, 1. Августа у 10. сахати ноѣи кренуласе, и на шри тала раздѣленна, Рѣку Раинъ подъ иѣговимъ Предводителствомъ безвѣдно прешла, и противъ Непрїятели храбро ополчиласе естъ.

Повседневно искусство доказало е, да отъ лѣта 1784. како е свакоме допу-

щенно съ Дерви терговати, цѣна весьма скочила е, и тако намѣреніе, кое е ова спасителна Наредба имала, ніесе достигло ; зато по всевысочайшему повелѣнію отъ 26. истекаго Месеца дижесе она Наредба, и за булуце, само онимъ Ладяромъ, коису отъ старине допущеніе имали съ Дерви терговати, и то осведочити могу, или на ново Допущенї изпросе, съ Дерви терговати допущавасе, кое за вѣдомостъ и управленіе, онимъ, коисе пинч : явласе.

По резолюціи отъ 4. Іюлія сего лѣта у спановласе, да между Терговци,

) o (

„а Брижати, и прочіма, коимъ е Патентъ отъ 29. Іануар. 1787. торго-
вачки Импересъ б. отъ Столине доз-
волѣо, у напредакъ таково Импересъ,
быо энъ у Облгаци нарочно поста-
вленъ, небыо, мѣсто имати, и отъ
Суда по обсто апелсвамъ и времену
присудитися има.

Харинге, и Штокфише довозити, и
продавати, по Дворному Декрету отъ
27. Юлія. с. л. таки дозволявасе.

Хунгарія.

Изъ Пеште : Овихъ дана славный
Науками и дѣли Графъ Радай Гедеонъ
у 79. лѣту старости свое преставился,
и Халашки Проповѣдникъ Іоаннъ Тор-
машин слово надъ гробное ему гово-
рилъ.

Типографія една у Пожуну 16. Авг.
а друга у Будиму 25. тогоже, оному,
кой выше даде, хоѣ все продавати.

Между Аршикулами, или Закони,
коицу на Діети, или Собору цѣлога
Кралевства Мажарскога у Пожуну лѣ-
па 1791. держанномъ успановленни,
Аршикулъ 27. касасе Люди и жителя
во Хунгарія Греческаго Неунітскаго За-
кона, и гласи тако .

„Его Священнѣйше Кралевско Апо-
„столско Величество благоутробно
„сонзволюваю, да Греческаго Неуніт-
„скаго Закона Жителемъ Кралѣвства
„сего Право Гражданства даруесе, и
„Они, двигнутимъ сущымъ свимъ про-
„тивнымъ Закономъ, по колику бысе
„пий до Люди Греческаго неунітскаго
„Закона относили, или ни касали, на
„подобіе другихъ Домородцевъ да бу-
„ду способный добіати и припаявати
„Добра, а и свако Званіе носити у Кра-
„левству Хунгарскомъ и принадлежа-
„щихъ ему Частехъ.“
„Въ Прочемъ читосе тиче Правахъ

„Кралевскаго Величества у Дѣли Кле-
„ра, Церкви, Закона, коего уживанъ
„са свимъ свободно да Имъ буде, Фун-
„дація, Наука, и юности Воспитанія,
„не меньше и Привилегія іюви, коя бы
„первоначалнимъ Кралевства Уложе-
„ніамъ противна небыла, какосу ихъ
„Священнѣйше Величество отъ блажен-
„ныхъ Памяти своихъ Спаріихъ возпрі-
„яли, тако его высокословутому Кра-
„левскому Величеству и далше неру-
„шимо оспавляются.“

Трансилванія.

Изъ Колошвара 20. Іулія. Цесаро :
Кралевско Величество термінъ започ-
етика Діете Ерделске на 21. Авг. есу
опредѣлили, и за своего Цесаро Кра-
левскаго Комисара его Превосходи-
телство Г. Графа отъ Митровски
военнаго у Ерделю Коменданта на име-
новали.

Пресвяц. Г. Герасимъ Адамовичъ пра-
вославный Епископъ Ерделски, изъ Бе-
ча, гдѣсе выше отъ 5. Месеци у Дѣ-
лу валахійскаго Народа съ добримъ у-
спѣхомъ бавіо, здраво и мирно къ сво-
нимъ возвратіосе, и све у миру заспао.

Бохемія.

Изъ Прага : Изтекшаго Месеца 31.
дне Царъ съ Царицомъ благополучно
овамо присѣли, гди радостно, и тор-
жественно отъ свега Народа свакога
чина, возраста и Состоянія дочекани
были есу. Коронація Царева въ Кралъ
Бохемскаго 7. а Царичина 11. Августа
слѣдовати будетъ, о коей у свое время
пространное описание дапи, изоста-
вили неѣмо.

Аустрискій Нидерландъ.

Изъ Брисла : Его Кралевское Высо-
чество Архідукъ Кароль изъ Франк-
фурша 24. Юлія благополучно съѣзъ
возвратилсе.

) o (

ИНОСТРАННА ПРИКЛЮЧЕНИЯ

Италія.

Изъ Рима 13. Юлія. Папийъ, и Краля Неаполитанскаго Дворъ договорились у Кастелони, Добру Оливипанскихъ Калугеровъ на Границахъ Неаполитанскихъ Конгресъ, или Соборъ держати, камо отъ стране Краля Сициліе Генераль Актонъ, а отъ стране Папине Кардиналь Кампанелли и Галлепи приити будутъ. Ови Министри свимъ досадъ межи нима ради Граница прающимъ несогласіямъ хоће конецъ учинити, и писменно све подтвердити.

Франція.

Изъ Париза 29. Юлія. Манифестъ изъ Кобленца именемъ Цесаро Кралевскаго Величества и Краля Франскаго, отъ стране Херцога отъ Брауншвайгъ посланныи есть Краль получю, и Депутиртомъ Народнимъ сообщю, кои шай печатати, и на све стране шуне послапи заключили есу. Фелдмаршалъ Лукнеръ, при своему отходу отскуду, естъ, какосе казуе, на онай вопросъ: что мысли предузети кадь на Границу дойде? отъ говорю: незнамъ хоћемолисе туши, обаче только знамъ, чтосе мене каса, да бы волю кодъ Аусприанъ мершавъ, неголи кодъ Іакобиновъ живъ быти. Проходеши славный Градъ Нанди, Первоначалнику града жонга е торжественномъ рѣчю поздравю, рекао е: Войника, а не Слова естъ поипребно! —

Полска.

Изъ Варшави 25. Юлія: Узаво на еданъ путь разрѣшилося, и позорище, же е Европу у Неизвѣстности, а Полску у Ошчаянню досадъ держало са

свимъ открито: то е учинило Писмо оно Россійске Царице на Краля Польскаго, кое у одномъ магновени ока Образъ свю вещи измѣнило естъ. Предвчерашний день, 23. Юлія, естъ онай знаменитый день, кои е жребіе Новогъ нашегъ уложеніи или Конституціе отъ 3. и 5. Маія пресѣкао. Немогути прима соединеніима, а еднako спрашнима Державама проптивостапи, видлимосе у спрашномъ положенію, изъ два зла, манъ избрати, то естъ ново уложеніе, старому жертвовати. Нужду оваковаго поступка предъ вчера Краль Депутиртомъ изъ различнихъ Предѣловъ объяви, и заключиса, спарын Начинъ Царствования, на мѣсто новогъ уложенія, кое е на развалинахъ старого созидаю, и у коему Полска свое постоянно благоденствіе искаше, увеспи дапи. Къ сему поступку найвыше поводъ дао естъ страхъ, да не бысе Полска раздѣлила. Мы исполняемо даке Волю Россійскія Монархини, Намъ у Писму на Краля откровенну, и надамосе, да ихъ Величество Россійска Царица Повѣреніе оно злоупотребити неће, кое е Поглаваръ и оптацъ славнаго сего Народа, кой бы болше срећъ вреданъ быо, на ню возложю. — Но многіи отъ онихъ, коису Ново узаконеніе возлюбилы, молву дижу, и говоре явно: Краль е продайникъ Отечества! Многіи ни Крадемъ назватига нећъ, но просто веле: Понятовскій е продайникъ! А къ овакой явной вики, книжица една, коя е у Тарговци издапа и по Народу разсѣпа, най выше е поводъ дала, зачто Списателъ само свакому чину отъ Граждановъ и Подданиковъ предсваля, каквимъ удрученіямъ хоћъ по старому подеши мораци.

) o (

Швеція.

Изъ Штокхолма: Царствующи Херцогъ Доспойнство Кралевства Канцлера паки възвратио, и Барона Фридриха Спарре досадашиѣга Маршала вдовспивующо Кралице къ тому наименовао.

Дасу у Швецій государспивенна Правила измѣниласе, доказуе и Наредба 11. Юлія изданна, и Народу свуда обявленна, по коей обща свобода писати и печаташи успановлявасе: у овой Наредбы между прочіими говорисе: Разпроспаненно просвѣщеніе естъ первій и истинниій Коракляй, къ общему Добру, а Свобода мыслиши драгоцѣнно Благо свободногъ Народа, и даръ неоцѣненный челоѣвческому роду отъ Создателя данный, кои безъ уврежденія права наравнаго ограичиши не може: оба свобода, кадсе право защицава невреѣя поредакъ и честь, коюсю законамъ дужин, на коима благоденствіе Царства опочива, но паче утверждаваюсе они, кадсе пагубне мысли ошкряю, мракъ невѣжества распере, и въ мѣсто нѣга у Свѣту правды возсія мзда за исполненіи дужности прамя Бога, Краля и отечества и проч.

У Штокхолму находящійся Посланникъ Россійски повипориселну заповестъ добію, отъ Двора Шведскаго захтевати, дасе тайный онай Трактатъ, кой е меѣю Россійскомъ Царицомъ, и покойнымъ Кралемъ уставомъ заключенъ, исполни, по коемусе онъ обвезао 16 — до 13000 люди противъ Француза дати. На кое Царствующій Херцогъ Двору Россійскому ошговорио, даму обстоятелствя Царства недопушаю, противу Француза Войску маширати дати: ошкудъ и дозвати не може, заштіосу оба Генерала Барони отъ Армфельдъ, и Таубе доспойнство

свое оставили и изъ Кралевства удалилисе, ербосу они были свагда крѣпкій защитници онога тайнога Трактата, коегосе Царствующій Херцогъ весма хладно приміо.

Германія.

Юлія 25. Краль Прайскій особито сваку Регіменту у Лагеру Рибенхерскомъ естъ прегледао, гдису и Кралевски Француски Принци съ Принцомъ отъ Конде и великимъ дружствомъ присупствовали и послѣ водомъ у Бингенъ возвратилисе.

Португалія.

Изъ Мадрита: Живи кодъ Насъ еданъ старъ челоѣкъ, кой споменушисе цѣло не може, у коей години прешедшаго Вѣка родиосе, но поликосе сеѣя да е 1680 Момакъ отъ едно 18 година быо; слѣдователнѣ сада бы 130 година имао; живисе отъ прошнѣ, и доста добро піе, и добро месо еде, ербо има юшпнѣ нѣколко зуба.

Отоманска Порта.

Изъ Константінополя 1. Іулія. Прешедшаго Месса да 29. дне Великіи Везиръ Барона Херберта Министра Двора Аустрійскаго у Константінополю ради Преданія Града Хопіна, и свега онога, што мы отъ Турака у Припжанію имамо вопросіо; на коему Министерѣ нашѣ и опговоріо, да Дворъ нѣговъ весма къ тому свему склонѣ естѣ, какъ скоро Порта Оттоманска све Арпікуле учиненнаго Мира, а наипаче оне ради возвращенія Робовъ у войны заробленыхъ заключенне, исполниши буде. Ово послѣднѣ захтеванѣ са свимъ е невоможно, ербо е найвеѣя Часъ отъ робова по Турской пако разбѣяна, дасе изнаѣи немогу; и пако видисе даѣмо мы долго еще све, а особито Хопинѣ держати морашн.